

EPONYMER I

Kjell Weinius 2010

Eponym kallas ett ord, som är bildat på en persons namn. Ett belysande exempel må räcka: En lärare, som har särskild uppsikt över ett antal elever, kallas i dag ofta mentor. Han är ”handledare” eller ”uppfostrare” för dessa elever. Ordet kommer från namnet Mentor. Denne var vän till Odysseus och fungerade som handledare eller uppfostrare för dennes son Telemachos. Kanske känner du till några eponymer? Om inte, får du en liten lista här nedan. Försök att para ihop ordförklaringen med rätt ord!

	ordförklaring	välj bokstav		eponym
1	att utan rättegång och dom avrätta någon		a	<i>banta</i>
2	svensk tjugokronorssedel		b	<i>béchamel</i>
3	sensationsfotograf		c	<i>bojkotta</i>
4	en sås gjord på smör, vetemjöl och mjölk		d	<i>casanova</i>
5	från början årets femte, numera sjunde månad		e	<i>diesel</i>
6	hastigheten 1.225 kilometer/tim.		f	<i>gallup</i>
7	leksakerbjörn, bl.a. besjungen av Lasse Berghagen		g	<i>giljotin</i>
8	grovt sexuellt våld		h	<i>juli</i>
9	stor, officiell gravbyggnad		i	<i>lyncha</i>
10	avrättningsanordning med fallbila		j	<i>mach</i>
11	stickprovsundersökning		k	<i>mack</i>
12	landsförrädare		l	<i>mausoleum</i>
13	förlustbringande eller dyrköpt seger		m	<i>molotovcocktail</i>
14	flygfarkost med stor gasfylld ballong		n	<i>nikotin</i>
15	arbeta under falskt namn och sedan kritiskt beskriva erfarenheten i skrift		o	<i>paparazzo</i>
16	medvetet gå ner i vikt		p	<i>pyrrhusseger</i>
17	kvinnotjusare och bluffmakare		q	<i>quisling</i>
18	en typ av motor främst använd i transportfordon		r	<i>sadism</i>
19	bensinstation		s	<i>salmonella</i>
20	den vanebildande beståndsdel i tobak		t	<i>saxofon</i>
21	mycket välgjord och dyrbar fiol		u	<i>selma</i>
22	framträdande blåsinstrument i jazz- och dansorkestrar		v	<i>stradivarius</i>
23	undvika att köpa vissa varor eller handla med vissa personer		x	<i>teddybjörn</i>
24	kravallredskap innehållande bensen		y	<i>wallraffa</i>
25	infektionssjukdom i tarmsystemet		z	<i>zeppelinare</i>

Eponymer - Rätta svar och kortfattade förklaringar

	rätt	eponym och förklaring
1	i	<i>lyncha</i> ; Charles Lynch (1700-talet), domare i Virginia, USA, som påstås ha utövat detta olagliga sätt att skipa rättvisa. (Andra förklaringar har framförts.)
2	u	<i>selma</i> ; Selma Lagerlöf (1858-1940). Hennes porträtt samt några rader och en illustration ur hennes böcker finns på sedeln.
3	o	<i>paparazzo</i> ; namnet på en nyhetsfotograf i Fellinifilmen <i>Det ljuva livet</i> , 1960.
4	b	<i>béchamelsås</i> ; Louis de Béchamel, hovmästare vid Ludvig XIV:s hov omkring 1700.
5	h	<i>juli</i> ; Gajus Julius Caesar (100-44) var född i denna månad. Han intresserade sig för tideräkning och ordnade en ny kalender, den s.k. julianska kalendern.
6	j	<i>mach</i> ; Ernst Mach (död 1916) var mannen bakom denna enhet baserad på ljudhastigheten.
7	x	<i>teddybjörn</i> ; från smeknamnet på den amerikanske presidenten Theodore Roosevelt (1858-1919). Denne var en storjägare men skonade vid ett tillfälle en björnung.
8	r	<i>sadism</i> ; Markis de Sade (död 1814), fransk författare, som skrev ett antal romaner och skådespel med sådant innehåll.
9	l	<i>mausoleum</i> ; från Kung Mausollos av Karien i Mindre Asien (376-352). Hans änka lät bygga ett gravmonument, som räknades bland världens sju underverk.
10	g	<i>giljotin</i> ; Fransmannen Joseph Guillotin (1738-1814) har fått ge fallbilan dess namn, men den fanns långt före hans tid. Hans bidrag var ett låta alla dödsdömda bli avrättade på detta sätt i stället för att hängas, vilket ansågs mer inhumant.
11	f	<i>gallup</i> ; Amerikanen George Gallup grundade 1935 ett företag som genomförde sådana undersökningar genom ”sampling”.
12	q	<i>quisling</i> ; Norrmannen Vidkun Quisling avrättades 1945 för sitt samarbete med nazisterna under den tyska ockupationen av Norge.
13	p	<i>pyrrhusseger</i> ; Efter segern över romarna påstås Pyrrhus, kung av Epirus, ha sagt: ”En sådan seger till och jag är förlorad.”
14	z	<i>zeppelinare</i> ; konstruktion av tyske greven Ferdinand von Zeppelin.
15	y	<i>wallraffa</i> ; Günther Wallraff (född 1942), tysk samhällskritisk författare, använde flera gånger detta tillvägagångssätt.
16	a	<i>banta</i> ; För att gå ned i vikt föreskrevs engelsmannen William Banting på 1800-talet en dietkur av sin läkare. Banting beskrev kuren i en skrift och den fick därefter hans namn.
17	d	<i>casanova</i> ; Italienaren Giovanni Giacomo Casanova beskrev på 1700-talet sitt amorösa och äventyrsfyllda liv i sina memoarer.
18	e	<i>dieselmotor</i> ; konstruktion av tysken Rudolf Diesel (1858-1913)

19	k	<i>mack</i> ; bildat på initialerna i Mathiasson, Andersson, Collin och Key. Dessa var delägare i det bolag som på 1920-talet tillverkade de första bensinpumparna i Sverige (AB Mack).
20	n	<i>nikotin</i> ; Fransmannen Jean Nicot introducerade på 1500-talet tobaksväxten i sitt hemland.
21	v	<i>stradivarius</i> ; Italienaren Antonio Stradivari byggde under sitt liv (1644-1737) omkring 1.100 fioler, varav hälften är bevarade.
22	t	<i>saxofon</i> ; Belgaren Adolphe Sax ville på 1800-talet förbättra klarinetten och resultatet blev den första saxofonen.
23	c	<i>bojkotta</i> ; Charles C. Boycott var på 1800-talet godsförvaltare på Irland. Han blev mycket impopulär bland arrendatorerna, och dessa beslöt att avbryta all kontakt med honom, såväl ekonomisk som social.
24	m	<i>molotovcocktail</i> ; Ryske politikern Vjatsjeslav Molotov (död 1986) ansågs av finnarna vara ansvarig för det ryska anfallet på Finland 1940. Man svarade bl. a. med dessa bensinbomber.
25	s	<i>salmonella</i> ; Amerikanen Daniel Elmer Salmon identifierade i början av 1900-talet de sjukdomsalstrande bakterierna.

Vill du lära dig fler eponymer? Läs boken Kejsare, huliganer och pappenheimare av Gunnar Bergh, Carlssons förlag 1996.